
ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 6 березня 2026 р.

Прорецензовано: 18 березня 2026 р.

Прийнято до друку: 23 березня 2026 р.

Email: iryna.babiy@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1568-7920>

Email: vikusiachipak@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-9890-377X>

DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-29\(97\)-32-34](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-29(97)-32-34)

Бабій І. М., Чіпак В. В. Військова термінологія як засіб мовної репрезентації реалій війни в художньому дискурсі: семантико-дериваційний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. Вип. 29(97). С. 32–34.

УДК: 81'373.46: 355]:821.161.2'06-31

Бабій Ірина Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Чіпак Вікторія Василівна,
магістрантка факультету філології та журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ РЕАЛІЙ ВІЙНИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: СЕМАНТИКО-ДЕРИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена лінгвістичному аналізу військової термінології в художньому дискурсі. Предмет аналізу – військові терміни, виявлені в автобіографічному романі «Битись не можна відступити» сучасного українського письменника Павла Белянського. Творчість митця поки що майже не вивчено, тому наше дослідження, присвячене аналізу військової термінології, є актуальним.

Мета статті полягала у здійсненні лінгвістичного аналізу військової термінології як засобу відтворення реалій бойових дій у прозі П. Белянського, в описі семантики і творення термінів, у з'ясуванні функціонального навантаження та ролі термінології у формуванні художнього образу сучасної війни.

У результаті проведеного аналізу виокремлено дев'ятнадцять тематичних груп військової термінології, що репрезентують різні сфери військової діяльності, а саме: назви видів зброї та військової техніки, назви боєприпасів та вибухових пристроїв, термінологія на позначення військового спорядження та екіпірування, назви військових підрозділів та формувань, тактичні та стратегічні терміни, терміни на позначення видів бойових дій та операцій, військові звання і посади та ін. Аналіз структури термінів у творі «Битись не можна відступити» свідчить про переважання двокомпонентних термінів-словосполучень. Зафіксовано, що однослівні терміни зазвичай утворені суфіксальним, префіксальним, префіксально-суфіксальним способами, усиченням. Продуктивними способами творення термінів також є осново- і словоскладання, аббревіація.

З'ясовано, що військові терміни в романі «Битись не можна відступити» не лише виконують номінативну функцію, а й стають важливим стилістичним засобом, що забезпечує достовірність зображення військових реалій, створює особливу мовну атмосферу твору, характеризує персонажів.

Ключові слова: термін, термінологія, військова термінологія, військовий термін, спосіб творення, тематична група.

Iryna Babii,
Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University
Viktoriia Chipak,
Master's student, Faculty of Philology and Journalism,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University

MILITARY TERMINOLOGY AS A MEANS OF LINGUISTIC REPRESENTATION OF THE REALITIES OF WAR IN ARTISTIC DISCOURSE: SEMANTIC-DERIVATIVE ASPECT

The article is devoted to the linguistic analysis of military terminology in artistic discourse. The subject of the analysis is military terms found in the autobiographical novel "You Can't Fight, You Can't Retreat" by the modern Ukrainian writer Pavlo Belyansky. The artist's work has not yet been studied, so our research, devoted to the analysis of military terminology, is relevant.

The purpose of the article was to carry out a linguistic analysis of military terminology as a means of reproducing the realities of combat operations in the prose of P. Belyansky, to describe the semantics and creation of terms, to clarify the functional load and role of terminology in the formation of the artistic image of modern war.

As a result of the analysis, nineteen thematic groups of military terminology were identified, representing various spheres of military activity, namely: names of types of weapons and military equipment, names of ammunition and explosive devices, terminology for designating military equipment and equipment, names of military units and formations, tactical and strategic terms, terms for designating types of

combat operations and operations, military ranks and positions, etc. Analysis of the structure of terms in the work "It is impossible to retreat in battle" indicates the predominance of two-component terms-phrases. It is noted that single-word terms are usually formed by suffix, prefix, prefix-suffix methods, truncation. Productive methods of creating terms are also stem- and word-compounding, abbreviation.

It is found that military terms in the novel "You Can't Retreat to Fight" not only perform a nominative function, but also become an important stylistic device that ensures the authenticity of the depiction of military realities, creates a special linguistic atmosphere of the work, and characterizes the characters.

Keywords: term, terminological lexicon, terminology, military term, method of creation, thematic group.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві термінологія розглядається як важливий компонент національної мовної системи, що динамічно розвивається під впливом суспільних змін. Особливого значення сьогодні набуває військова термінологія – одна з найактивніших і найчутливіших до політичних та соціальних процесів підсистем української мови. Повномасштабна війна зумовила появу нових лексичних одиниць, переосмислення вже наявних термінів і розширення їхніх семантичних меж. Цей процес відображається не лише у фаховому мовленні, а й у художньому дискурсі, зокрема у творах сучасних українських письменників.

Проза Павла Беляньського є показовим прикладом художнього осмислення воєнних реалій через систему військових термінів, які не лише відтворюють специфіку бойових дій, а й стають засобом формування нової мовної картини війни.

Актуальність теми зумовлена зростанням ролі військової термінології у відображенні подій сучасної війни та недостатнім рівнем її лінгвістичного осмислення в художньому дискурсі.

Павло Паштет Беляньський – український письменник, відомий блогер, сценарист, журналіст, експедитор, співзасновник видавництва «ДППА», військовослужбовець. Його позивний «Паштет» став не лише частиною особистої історії, а й символом авторської автентичності, що поєднує письменника і воїна. Автор книг «Я працюю на цвинтарі», «Бабуся вмирати не любила» та інших. Творчість письменника сьогодні майже не вивчена, тому наше дослідження, присвячене лінгвістичному аналізу військових термінів в автобіографічній воєнній прозі Павла Беляньського «Битись не можна відступити», є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військова термінологія перебуває у колі наукових інтересів багатьох українських лінгвістів, серед яких варто відзначити праці Л. Батюк, В. Борисова, А. Бурячка, М. Вакулєнка, А. Генсьорського, П. Коваліва, Р. Сидорєнка, Ф. Ткача, Л. Туровської, Н. Яценко та ін. Розгляду лінгвістичної природи військових термінів присвячена монографія І. Литовченка «Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд)» (Литовченко, 2016).

Мета дослідження – здійснити лінгвістичний аналіз військової термінологіки як засобу відтворення реалій бойових дій у прозі П. Беляньського, описати семантику і творення термінів, з'ясувати функціональне навантаження та роль термінологіки у формуванні художнього образу сучасної війни.

Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких завдань: 1) окреслити теоретичні засади вивчення військової термінології в українському мовознавстві; 2) зафіксувати військово-термінологіку, вжиту у творі П. Беляньського «Битись не можна відступити»; 3) визначити структурно-семантичні особливості виявлених термінів; 4) здійснити семантичну класифікацію термінів та схарактеризувати їх творення; 5) з'ясувати роль військової термінології у створенні реалістичного відображення подій і персонажів у прозі автора.

Матеріалом для нашого дослідження послужив роман Павла Беляньського «Битись не можна відступити» – художній твір, у якому відображено безпосередній досвід автора як учасника російсько-української війни. Роман розкриває перед читачем неприкрашену реальність бойових дій, фронтового побуту та людських переживань. У центрі оповіді – історія військових.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Військова лексика як одна з ланок лексичної підсистеми розвивається постійно й безперервно, а в періоди трансформації суспільства кількісні та якісні зміни в ній найпомітніші» (Литовченко, 2016: 11). Водночас автори сучасної української художньої прози дедалі активніше звертаються до військової термінології як засобу створення достовірного образу фронтової дійсності. Л. Компанцева зазначає, що «семантична еволюція військових термінів в українській мові є динамічним і багатовимірним процесом, що відображає не лише мовні зміни, а й глибші соціокультурні трансформації» (Компанцева, 2025: 46). Зокрема, у воєнній прозі терміни зазнають семантичних трансформацій, за допомогою них письменнику вдається відтворити атмосферу воєнного часу, підсилити документальність оповіді.

Роман П. Беляньського «Битись не можна відступити» репрезентує новітню українську воєнну прозу, де вміло поєднано риси автобіографічного нарративу та документалістики, автор реконструє реальні епізоди війни, спираючись на власний досвід. Відтак, мова роману насичена військовими термінами різної семантики, які формують цілісну терміносистему, відображаючи складні реалії російсько-української війни.

У результаті аналізу військової термінологіки було виокремлено узагальнені тематичні групи, що відображають основні сфери функціонування військової діяльності та групуються на основі спільності їх семантики та функцій, а саме:

- 1) **організаційно-ієрархічна лексика**, що репрезентує структуру війська, систему звань, посади і підрозділів, а також елементи підготовки: *капітан, комбат, батальйон, рота, взвод, відділення, учебка, шиккування;*
- 2) **озброєння, техніка та військовий транспорт**, що охоплює засоби ведення бою та пересування: *танк, міномет, гранатомет, автомат, кулемет, гелікоптер, БМД, гусенична техніка;*
- 3) **боєприпаси та засоби ураження**, як окрема підгрупа матеріального забезпечення: *набої, снаряд, мінування, вибух;*
- 4) **екіпірування та матеріальне забезпечення військовослужбовців**: *наколінники, черевики, тактичний наплічник;*
- 5) **лексика бойових дій, тактики та командування**, що відображає процес ведення війни і управління підрозділами: *контрнаступ, обстріл, оточення, евакуація, команда «бігом марш»;*
- 6) **комунікативно-управлінська та адміністративна лексика**, що включає засоби зв'язку й документообіг: *рація, радист, рапорт, повістка, військовий квиток, військкомат;*
- 7) **військово-медична, психологічна та соціальна лексика**, що відображає стан людини у війні та взаємодію з цивільним середовищем: *триста, турнікет, психічний розлад, мобілізація, повітряна тривога;*

8) **лексика військового простору та інфраструктури**, що охоплює як фортифікаційні об'єкти, так і топографічні реалії: *окоп, позиції, траншея, лісосмуга, пагорб*.

Кожна тематична група відображає певний аспект фронтової дійсності та функціонує в межах тексту як частина єдиної системи назв, що забезпечує повноту й багатовимірність художнього світу роману, наприклад, терміни на позначення зброї та техніки створюють реалістичний план зображення, передають звукові, візуальні та тактильні відчуття війни; назви військових звань і підрозділів формують ієрархічну структуру бойового колективу, підкреслюючи підпорядкованість і дисципліну; термінологіка спорядження й екіпірування відтворює побутовий бік служби, назви боєприпасів і вибухових пристроїв передають постійну присутність загрози.

Аналіз структури термінологічних одиниць у творі «Битись не можна відступити» свідчить про переважання двокомпонентних термінів-словосполучень, що становлять близько 42% від загальної кількості термінної лексики. Однослівні терміни посідають друге місце (35%), а трикомпонентні та багатоконпонентні терміни – третє (23%). Таке співвідношення корелює із загальними тенденціями розвитку української військової термінології.

Виявлені в романі слова-терміни зазвичай утворені такими афіксальними способами:

– суфіксальним: за допомогою суфіксів: -нн(я), -енн(я), -анн(я) (*ишкування, розпорядження*); -ник, -ик (*гарпунник, запобіжник*); -ач (*винищувач, командувач*); -к(а) (*перев'язка*); -ств(о) (*дезертирство, начальство*), -ист (*радиост*);

– префіксальним: за допомогою префіксів власне українських і запозичених: контр- (*контратака, контракт*); анти- (*антитерористична*), де- (*демобілізація*);

– префіксально-суфіксальним: шляхом додавання префікса і суфікса до твірної основи: *без-пілот-ник, на-колін-ник, на-пліч-ник*.

У воєнній прозі П. Белянського зафіксовано чисельну групу термінів, утворених нульовою суфіксацією (усіченням) від дієслівних твірних основ: *наказ, розрив, вибух, вивих, вибух, приліт, штурм, розрив, обстріл* та ін. (*вибух* ← вибухати, *обстріл* ← обстрілювати, *штурм* ← штурмувати).

Продуктивними способами творення зафіксованих в романі термінів також є осново- та словоскладання, наприклад: *стрілець-санітар, першоціль*. Часто основокладання супроводжується суфіксацією (*кров-о-спин-н-ий, бронь-о-бій-н-ий, прав-о-охорон-ець*) або усіченням (*гранатомет, кулемет*). Поширені також терміни-аббревіатури: *спецешелон, контр-наступ, медкомісія, комбат, військом* та ін. У романі представлені різні типи аббревіатур: часткові (*замполіт, військом, військомат*), ініціальні (*АКС-74У, БК, БМД, КПП*), комбіновані (*ПОМ-2*).

Слова-терміни можуть утворювати розгалужені словотвірні гнізда, як наприклад: *військо, військовий, військовик, військовослужбовець, військом, військомат*.

У воєнній прозі П. Белянського зафіксовано чисельну групу лексем, утворених неморфологічними способами: морфолого-синтаксичним – *військовий, контужений, ротний, мобілізований, двоохотий, поранений*; лексико-семантичним – *«триста»* («поранений»), «двісті» («загиблий»).

Значна частина термінологічної лексики у творі П. Белянського є запозиченою. Ця особливість відображає інтернаціональний характер військової термінології та вплив міжнародного військового співробітництва. Найбільшу групу запозичень становлять англізми.

У романі «Битись не можна відступити» автор використовує як традиційні військові терміни, що мають давнє походження, так і новотвори, що виникли в умовах російсько-української війни, як наприклад: *«дрон», «Град», «приліт», «передок»* та ін.

Ключовою рисою вживання військової термінології у тексті постає її стилістична варіативність. Поряд з нормативною лексикою автор залучає елементи професійного жаргону й сленгу, що в контексті твору функціонують як термінологічні одиниці: *«арта», «герпеска», «учебка», «зигзаг», «китель», «мочити русню», «танчик»* та ін. Зазвичай, такі лексеми простежуються в мовленні військових.

Військова термінологія у творі П. Белянського виконує не лише номінативну, а й експресивну функцію. Терміни стають засобом вираження авторського ставлення до зображуваних подій, підкреслюють драматизм ситуацій та створюють емоційний фон оповіді. Особливо яскраво експресивна функція термінів виявляється в описах бойових дій та їх наслідків, що зумовлено автобіографічністю книги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Військова термінологія у творі П. Белянського «Битись не можна відступити» виступає як лексична система, значення якої безпосередньо пов'язане з воєнною сферою та фронтовим досвідом. Використання спеціальних термінів у художньому тексті не лише сприяє точному відображенню бойових дій, а й виконує комунікативну, когнітивну та стилістичну функції, підсилюючи емоційну виразність твору.

Отже, військова термінологія в українській воєнній прозі є не лише засобом художнього уявлення тексту, а й важливим елементом документування реальних подій, що робить подальше дослідження функцій та трансформацій військових термінів у сучасному художньому дискурсі перспективним і необхідним для повного розуміння мовної картини війни ХХІ століття.

Література:

1. Белянський П. Битись не можна відступити. Харків: Віват, 2024. 384 с.
2. Компанцева Л. Ф. Військова термінологія як чинник формування сучасного українського медіадискурсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75). № 4. Ч. 1. С. 45-49.
3. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексичній української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія; за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2016. 206 с.

References:

1. Belianskyi, P. (2024). *Bytys ne mozhna vidstupyty*. [Bytys ne mozhna vidstupyty]. Kharkiv: Vivat. 384 s. [in Ukrainian].
2. Kompantseva, L. F. (2025). *Viiskova terminolohiia yak chynnyk formuvannia suchasnoho ukrainskoho mediadyskursu*. [Military terminology as a starting point for the formation of modern Ukrainian media discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seria: Filolohiia. Zhurnalistyka*. T. 36 (75). № 4. Ch. 1. S. 45-49. [in Ukrainian].
3. Lytovchenko, I. (2016). *Dynamichni protsesy u viiskovii leksytsi ukrainskoi movy (nazvy zbroi, amunitsii, sporud)* [Dynamic processes in the university lexicon of Ukrainian language (names of weapons, ammunition, structures)]: monohrafiia; za red. prof. Zh. V. Koloiz. Kryvyi Rih: Vyd. R.A. Kozlov. 206 s. [in Ukrainian].